

«ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ»՝ ՈՐՊԵՍ ՄԵՐՁԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ՄԻՋՈՑ ԶՈՐՋ ԲՈՒՇ ԿՐՏՍԵՐԻ ՕՐՈՔ

Աստղիկ Հայրապետյան

ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտ, ասպիրանտ

ՀՀ, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան 24/4

Էլ. հասցե՝ astghhayrapetyan@gmail.com

Հոդվածը ներկայացվել է 11.06.2020, գրախոսվել է 23.06.2020, ընդունվել է
տպագրության 01.03.2021

Ներածություն

2001 թ. սեպտեմբերի 11-ի ահաբեկչությունից հետո ԱՄՆ-ն նախա-
ծեռնեց ահաբեկչության դեմ համաշխարհային արշավ, որին բնորոշ էր
ամերիկյան ռազմական ուժի ցուցադրմամբ իր սահմաններից դուրս հա-
սարակաշինությունը, ինչպես նաև տարածաշրջանային կարգի վերաձևա-
կերպման փորձը՝ ըստ ամերիկյան բացառիկության հայեցակարգի:

Ահաբեկչությունից օրեր անց ԱՄՆ նախագահ Զորջ Բուշը Կոնգրեսի
երկու պալատների համատեղ 107-րդ նիստի իր ելույթում պաշտոնապես
պատերազմ հայտարարեց ահաբեկչությանը, որը սկսվելու էր ալ-Քաիդա-
յից՝ շարունակվելով այնքան, քանի դեռ աշխարհի բոլոր ահաբեկչական
խմբավորումները չէին ոչնչացվել¹: ԱՄՆ-ն աջակցելու էր ահաբեկչության
դեմ պայքարող ազգերին և պատասխանատվության էր ենթարկելու դրա
աջակիցներին²: Անվտանգության և կայունության ապահովման միջոց
ընտրվեց ԱՄՆ-ի ուղղակի ռազմական ներգրավվածությունը³ Աֆղանս-
տանում և ապա Իրաքի՝ որպես «ահաբեկչության համաշխարհային հո-
վանավորի»⁴ տարածքում:

¹ Selected Speeches of President George W. Bush (2001-2008) 2009, Address to the joint ses-
sion of the 107th Congress, 68.

² The National Security Strategy of the United States of America 2002, p. i-ii, 4.

³ The National Security Strategy of the United States of America 2002, p. i-ii, 6.

⁴ The National Security Strategy of the United States of America 2002, p. i-ii, 14.

«Ահաբեկչության դեմ պատերազմի» համատեքստում Իրաքյան կամպանիայի նախապատրաստական փուլը

Ահաբեկչության դեմ պատերազմի նախապատրաստական փուլում դեռևս 2002 թ. հոկտեմբերին, Զ. Բուշի վարչակազմը փորձեր արեց ապացուցել պաշտոնական Բաղդադի և միջազգային ահաբեկչության միջև կապը՝ նշելով, որ երկար տարիներ, ապաստան տալով և ֆինանսավորելով ահաբեկիչներին, Իրաքը խաթարել է խաղաղությունը Մերձավոր Արևելքում⁵։ Այս քաղաքական գիծը ԱՄՆ-ն ներկայացնում էր բոլոր հնարավոր ամբիոններից։ Վառ ապացույց էր 2003 թ. փետրվարի 5-ին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդում (այսուհետև՝ ԱԽ) ԱՄՆ պետքարտուղար Քոլին Փաուելի ելույթը։ Իրաքի և ահաբեկչության «համատեղ երկարամյա պատմությունը» ներկայացնելիս նա մեղադրեց Սադամ Հուսեյնին և վերջինիս անձնական հետախուզությանը 1990-ականներին քաղաքական սպանությունների և ահաբեկչական գործողությունների կազմակերպման, ինչպես նաև Իրաքում Ուսամա բեն Լադենի կողմնակից Աբու Մ. Ալ-Ջարքաուիի գլխավորությամբ ահաբեկչական ցանցին ապաստան տրամադրելու մեջ⁶։ Ք. Փաուելը ԱԽ-ին ներկայացրեց Իրաքի՝ Կոնգրեսին ահաբեկելու նպատակով կիրառած իբրև թե սիբիրյան խոցի «գործակալի» (ակտիվ նյութ, որն իր հստակ դերն է կատարում այլ նյութերի հետ քիմիական խառնուրդներում կամ կենսաբանական օրգանիզմներում) պարունակությամբ չոր փոշու սրվակ, որի քանակությունն ունակ էր սպանելու հազարների⁷։ Ուշագրավ է, որ շատ չանցած միջազգային մամուլում շրջանառվեցին «Մենինգի»⁸ արձանագրությունից՝ հատվածներ, որտեղ ներկայացվում է Ք. Փաուելի այս ելույթից 5 օր առաջ կայացած Զ. Բուշի և Մեծ Բրիտանիայի վարչապետ Թոնի Բլեյրի հանդիպումը, որի ժամանակ Զ. Բուշը նշում է, որ նույնիսկ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում բանաձևի տապալումը և միջազգային տեսուչների կողմից զանգվածային ոչնչացման գենքի չհայտնաբերումը ԱՄՆ-ին հետ չեն կանգնեցնի Իրաք ներխուժելուց։ Հանդիպման ժամանակ Զ. Բուշը նշում է, որ անհրաժեշտ է մեկը, որ հանրային հարթակից կներկայացնի Սադամ Հուսեյնի՝ ՋՈՁ-ի տիրապետման փաստը⁹։

⁵ President Bush Outlines Iraqi Threat 2002.

⁶ U.S. Secretary of State Colin Powell Addresses the U.N. Security Council 2003.

⁷ Колин Пауэл и пробирка с белым порошком 2003.

⁸ Donvan 2006.

⁹ Donvan 2006, Baker, Hamilton 2006.

Հետախուզության գծով ներկայացուցիչների պալատի մշտական հանձնաժողովը 2006 թ. հայտարարեց, որ 2003-ից ի վեր հայտնաբերվել է քիմիական զենքի 500 պահեստ: Իրավական տեսանկյունից «*c asus belli*»-ն որոշակիորեն հիմնավորվեց, սակայն 2014 թ. «Նյու Յորք Թայմսի» հետաքննությունը պարզեց, որ Մուտանայի պետական հաստատությունը, որտեղ գտնվում էին իրան-իրաքյան պատերազմի ընթացքում ձեռք բերված մոտ 4990 քիմիական մարտագլխիկները և տեխնիկական սարքավորումների մնացորդները, որ Ծոցի ճգնաժամից հետո վերցվել էին ՄԱԿ-ի տեսուչների վերահսկողության տակ, 2003 թ. կոալիցիոն ուժերի ռազմական գործողությունների պատճառով լքվել էին, ինչի արդյունքում առաջացել էր ՁՈՁ-ի տարածման վտանգ՝ ընդ որում ոչ իրաքյան իշխանությունների մեղքով¹⁰: Հետաքննությունը պարզում է, որ այս քիմիական զենքերը իրաքյան իշխանությունները ժամանակին միայնակ չեն ստեղծել, և որ նախկինում տվյալների չիրապարակման պատճառներից մեկն էլ եղել է այն, որ սրանք մշակվել են ԱՄՆ-ում, ապա թողարկվել Եվրոպայում և «գործակալներով» հարստացվել արևմտյան ընկերությունների կողմից¹¹:

Ջ. Բուշի վարչակազմի կողմից Բաղդադի և իսլամական ահաբեկչության միջև կապի ապացուցման փորձերը

Փաստորեն, Իրաքի և իսլամիստ ծայրահեղական ահաբեկիչների կապերն ապացուցող ուղղակի փաստեր չկային: Սեպտեմբերյան ահաբեկչական գործողությունները չորակելով իբրև ուղղակիորեն Իրաքի կողմից կազմակերպված՝ Բուշ կրտսերը, այնուամենայնիվ, հայտարարում էր, որ իրաքյան հետախուզության սպաները 1996 թ. Սուդանում հանդիպել են բեն Լադենի հետ: Միևնույն ժամանակ որպես ահաբեկչության հետ ունեցած կապի ապացույց մեջ էին բերվում «*Patterns of Global Terrorism 2001*» զեկույցում տեղ գտած տվյալներն առ այն, որ Իրաքը իր տարածքում ապաստան է տվել ահաբեկչական խմբերի, որոնք են Մոջահիդդինե-խալքը, Քրդստանի աշխատավորական կուսակցությունը, ինչպես նաև ընդունել է պաղեստինցի ահաբեկիչ Աբու Նիդալին՝ Իսլամական ջիհադի ներկայացուցիչների հետ¹²: Որպես ոչ ուղղակի, սակայն հիմնավոր ապացույց, ԱՄՆ-ն համարում էր Իրաքի փոխնախագահի և փոխվարչապետի

¹⁰ Chivers 2014.

¹¹ Chivers 2014.

¹² *Patterns of Global Terrorism 2001, 2002.*

հանդիպումները Պաղեստինի ազատագրման ժողովրդական ճակատի գլխավոր քարտուղար Հաբբաշի և ճակատի պատվիրակության հետ, որի ժամանակ իրաքյան կողմը իր աջակցությունն էր հայտնել ինթիֆադային¹³:

Իրաքում ռազմական գործողությունների ծավալմանը նախորդած ներքին և արտաքին քաղաքական բանավեճերը

Ուղղակի փաստերի բացակայությամբ պայմանավորված՝ Իրաք զինված ուժեր մտցնելու որոշման կայացմանը նախորդեցին ամերիկյան ներքին և արտաքին քաղաքական կյանքում տեղի ունեցած բուռն քննարկումները: ԱՄՆ-ի ռազմաքաղաքական շրջանակներում կային մարդիկ, որ սթափ էին գնահատում իրականությունը¹⁴: Մասնավորապես, ԱՄՆ-ի զինված ուժերի շտաբների պետերի միացյալ կոմիտեն (Joint Chiefs of Staff) դեմ էր Իրաք ներխուժմանը՝ գտնելով, որ զսպման քաղաքականությունն առավել իրատեսական է և արդյունավետ: Իրաք ներխուժմանը դեմ էր նախկին նախագահ Զ. Բուշ ավագի ազգային անվտանգության հարցերով խորհրդական Բրենտ Սքոուքրոֆթը. ըստ նրա՝ Իրաքի դեմ ռազմական գործողությունները, այնտեղ իսլամիստ ահաբեկիչներ ու զանգվածային ոչնչացման զենք փնտրելը իրականում ԱՄՆ-ին կշեղեին միջազգային ահաբեկչության դեմ կազմակերպված պայքարից՝ խոչընդոտելով իսրայելա-պաղեստինյան խաղաղության գործընթացը: Խորհրդականի համոզմամբ՝ Ս. Հուսեյնը հայտնի էր Պարսից ծոցում և տարածաշրջանում ամրապնդվելու ավանդական նպատակներով, և եթե նրան անհրաժեշտ լիներ ձեռք բերել ԶՈՁ, ապա դա կարվեր միայն իրաքյան ներքին և տարածաշրջանային գործերին ԱՄՆ-ի միջամտությանը հակազդելու նպատակով¹⁵:

Կոնգրեսը հակված էր հարցի դիվանագիտական ճանապարհով լուծմանը, սակայն անհաջողության դեպքում դեմ չէր նաև ռազմական միջամտության գաղափարին: Կոնգրեսի պալատները 2002 թ. հոկտեմբերին ձայների մեծամասնությամբ ընդունեցին բանաձև, որն իրավունք էր տալիս նախագահին, Կոնգրեսին 48 ժամում տեղեկացնելու պայմանով, ըստ անհրաժեշտության օգտագործել ԱՄՆ-ի զինված ուժերը Իրաքում՝ ելնելով վերջինիս կողմից «շարունակական սպառնալիքից» և պարտա-

¹³ Levitt 2002, 33-34.

¹⁴ Ricks 2002.

¹⁵ Scowcroft 2002.

դրել կատարելու ՄԱԿ ԱԽ-ի՝ իր մասով ընդունած բոլոր բանաձևերը¹⁶։ Այս կոնգրեսական բանաձևը պակաս ընդարձակ էր, քան թե Սպիտակ տան ներկայացրած նախագիծը, որը ենթադրում էր ԱՄՆ-ի ռազմական ուժի առավել բացահայտ ցուցադրում ամբողջ Մերձավոր Արևելքում։ Բանաձևում զիջում էր արված դեմոկրատներին, որոնք դեմ էին տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի միակողմանի քաղաքականությանը և գտնում էին, որ ԱՄՆ-ն նախքան գործողություններ սկսելը պետք է քննարկեր դրանք ՄԱԿ-ում¹⁷։ Այնուամենայնիվ, նախագիծն անցկացնելով Կոնգրեսում, Ջ. Բուշը, առանց պաշտոնապես պատերազմ հայտարարելու, Կոնգրեսի քվեի հիման վրա Իրաքում կարող էր սկսել ռազմական գործողություն՝ ՄԱԿ-ին դա ներկայացնելով որպես ամերիկյան ընտրազանգվածի մեծամասնության արտահայտած դիրքորոշում¹⁸։

Կոնգրեսական դեմոկրատներից շատերը համաձայն էին, որ Սադամ Հուսեյնը վտանգավոր բռնակալ է, սակայն հարվածելով Իրաքին առաջինը՝ ԱՄՆ-ն կկորցնեի միջազգային հարաբերություններում իր բարոյական նկարագիրը՝ մանավանդ առանց ԱՄՆ-ի և համաշխարհային հանրության անվտանգության համար Իրաքի անվերապահ սպառնալիք լինելու փաստի հաստատման¹⁹։ Ներկայացուցիչների պալատից Ջոն Սփրաթն էլ կարծում էր, որ ԱՄՆ պետք է իր քայլերը քննարկի ՄԱԿ-ում և Իրաքի դեմ ռազմական գործողություններ ծավալելու մասին նախագիծը երկրորդ անգամ ներկայացնի Կոնգրես քվեարկությանը, քանի որ դաշնակից պետությունների հետ չհամաձայնեցնելու դեպքում Իրաքի դեմ ռազմական գործողությունները վերջին հաշվով կորակվեն որպես ԱՄՆ-ի

¹⁶ Mitchell 2002.

¹⁷ Mitchell 2002.

¹⁸ Glueck, Kaplan 2020. Սենատի արտաքին հարցերով հանձնաժողովի նախագահ սենատոր Ջո Բայդենը փորձում էր անցկացնել Իրաքում ԱՄՆ գործողությունների իրականացման ներկուսակցական մի բանաձև, որը կօժտեր Ջ. Բուշին Իրաքի դեմ ռազմական ուժ կիրառելու իրավասությամբ, սակայն կպարունակեր ուժի կիրառման հարցում սահմանափակող գործիքակազմ։ Ջ. Բայդենը փորձում էր ստեղծել իրաքյան քաղաքականության ոսկե միջին՝ ընդունելի թե՛ ռազմական միջամտության կողմնակիցների և թե՛ ընդդիմադիրների համար։ Սակայն, Բայդենի նախագիծը չընդունվեց, և նա էլ այլ դեմոկրատների հետ կողմ քվեարկեց իրաքյան բանաձևին՝ ստանալով Ջ. Բուշի վարչակազմից վստահեցում ճգնաժամը նախևառաջ դիվանագիտական ճանապարհով (diplomacy first) լուծելու վերաբերյալ։

¹⁹ Mitchell 2002.

և արաբական աշխարհի միջև ռազմական գործողություններ, որոնք էլ կհանգեցնի ԱՄՆ-ի և մուսուլմանական աշխարհի միջև առճակատման²⁰:

Զ. Բուշը փորձում էր լեգիտիմացնել ներխուժումը Իրաք, չնայած նրան, որ 9/11-ը իրականացվել էր սաուդյի և եգիպտացի ահաբեկիչների, այլ ոչ թե իրաքցիների կողմից, իսկ իրաքյան աշխարհիկ վարչակարգը թշնամի էր իսլամիստ ծայրահեղական ալ-Քաիդային²¹:

Հղում անելով Աֆղանստանի վերաբերյալ ԱԽ-ի 1373-րդ և 1441-րդ բանաձևերին և ՄԱԿ-ի Կանոնադրության 51-րդ հոդվածին՝ Զ. Բուշի վարչակազմը միջազգային հարաբերությունների ասպարեզում Իրաքում գործողություններն արդարացնելու նպատակով առաջ քաշեց երկու փաստարկ՝ ինքնապաշտպանություն ընդդեմ ահաբեկչության և Իրաքում ԶՈՁ-ի վերացում: Սակայն չնայած ԱՄՆ-ի 2002 թ. սեպտեմբերից մինչև 2003 թ. մարտ գործադրված ջանքերին՝ թե՛ բազմակողմ դիվանագիտության հարթակ ԱԽ-ում և թե՛ վերջինիս շրջանակներից դուրս ընթացող քննարկումներին ու բանավեճերին, ԱՄՆ-ն հաջողություն չունեցավ²², թեև շարունակեց միջազգային հանրությանը ներկայացնել հարցի վերաբերյալ իր անփոփոխ տեսակետը²³:

ԱՄՆ-ն չկարողացավ լեգիտիմացնել Իրաք ներխուժումը՝ չստանալով ոչ միայն ՄԱԿ ԱԽ-ի²⁴, այլև ՆԱՏՕ-ի անդամների աջակցությունը²⁵: Ուստի ձևավորեց միջազգային համագործակցության նոր ձևաչափ՝ «Կամավոր-

²⁰ Mitchell 2002.

²¹ Троицк 2008, 114.

²² Ferry 2013.

²³ Jonhstone 2008, 828. Լավագույն ապացույցն էր ԱՄՆ-ի ներկայացուցչի նամակը՝ ուղղված ԱԽ-ի նախագահին (2003 թ. մարտի 20), որտեղ խոսք անգամ չկար ահաբեկչության կամ ինքնապաշտպանության մասին: Իրաքի առնչությամբ այստեղ հղում էր կատարվում ԱԽ-ի ընդունած բանաձևերին՝ առ այն, որ Իրաքը «շեղվել է» իր պարտավորությունների կատարումից:

²⁴ Троицк 2008, 118. Հետագայում՝ 2003-2004 թթ., ՄԱԿ ԱԽ-ն ընդունեց 1511-րդ և 1546-րդ բանաձևերը, որոնց համաձայն՝ Իրաքում ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ ստեղծվում էր ՄԱԿ-ի բազմազգ կոնտինգենտ, իսկ իշխանությունը իրաքցիներին հանձնելու համար այն վերահսկելու էր նոր սահմանադրության ստեղծման, օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների ընտրությունների և պետական հաստատությունների ձևավորման աշխատանքները:

²⁵ Троицк 2008, 118. 2003 թ. փետրվարին Ֆրանսիան, Գերմանիան և Բելգիան արգելափակեցին ԱՄՆ-ի նախաձեռնությունը, որը նախատեսում էր ՆԱՏՕ-ի ներգրավվածությունը Իրաքում ռազմական գործողությունների ծավալման դեպքում: Գերմանիան և Ֆրանսիան դեմ էին ՆԱՏՕ-ի գործունեության չափից դուրս համաշխարհայնացմանը, որը ԱՄՆ-ի իրաքյան քաղաքականության պարագայում հակասում էր Բուշի՝ դաշինքի գործընկերության խորացման և գործողությունների ընդլայնման գաղափարին:

ների կոալիցիա»։ Առանց միջազգային հանրության լայնածավալ աջակցության՝ ռազմական գերակայության ցուցադրմամբ միակողմանի գործողությունները Մերձավոր Արևելքում ոչ այլ ինչ էին, եթե ոչ Ջ. Բուշի դոկտրինի գործնական կիրառում։

«Ահաբեկչության դեմ պատերազմի» ռազմավարությունը

Սեպտեմբերյան ահաբեկչությունից հետո Ջ. Բուշի վարչակազմի համար ստեղծվեց լավագույն հնարավորությունը՝ կյանքի կոչելու «Project for the New American Century» նորպահպանողական վերլուծական կենտրոնի առաջ քաշած տարածաշրջանային քաղաքականության տեսլականը²⁶։ Ահաբեկչությունը դարձավ ազգային անվտանգության խնդիր, որի դեմ պայքարի համար ԱՄՆ-ն որդեգրեց պրոակտիվ պաշտպանությամբ "4-D" (defeat, deny, diminish, defend) (պարտության մատնել, մերժել, վերացնել, պաշտպանել) ռազմավարությունը²⁷։

Ըստ Դեյվիդ Հասթինգս Դաննի՝ այս նպատակով մշակվել էին ռազմավարական երեք ծրագրեր.

ա. նեղ իմաստով պայքար ընդդեմ ահաբեկիչների՝ «Afghanistan-first» ռազմավարությամբ՝ ալ-Բաիդային աջակցող թալիբների դեմ։ Այն ներառում էր հակաահաբեկչական պայքարի ամբողջ տեխնիկան և ուներ միջազգային հանրության աջակցությունը.

բ. կանխարգելման և գերակայության ռազմավարություն, որը դրսևորվեց Իրաքում և առաջինի շարունակությունն էր²⁸։ Ըստ Բոբ Վուդվորդի՝ քլինթոնյան թույլ պատասխաններից և ռեֆլեկտիվ նահանջից անցում էր կատարվում հարձակողական ռազմավարության՝ ԱՄՆ-ի համար ահաբեկչության սպառնալիքը նվազագույնի հասցնելու համար²⁹.

²⁶ Project for the New American Century 1998. Դեռևս 1998 թ. հունվարի 28-ին PNAC-ն հատուկ նամակ էր հղել նախագահ Բիլ Քլինթոնին՝ հորդորելով Սադամին իշխանությունից հեռացնելը դարձնել ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականության առաջնահերթություն, այլապես Կրկնակի զսպման դոկտրինան կհամարվեր ձախողված։ Տեքստի ներքևում դրված էին Դ. Ռամսֆելդի, Ռ. Արմիթեջի, Ջ. Բոլթոնի, Ռ. Փերլի, Է. Աբրամսի, Ռ. Ուոլսիի և այլոց ստորագրությունները, որոնք հետագայում ընդգրկվեցին Բուշի վարչակազմում։

²⁷ Thrall, Goepner 2017, 3.

²⁸ Dunn 2005, 10.

²⁹ Thrall, Goepner 2017, 3.

գ. տարածաշրջանի ժողովրդավարացում. ահաբեկիչներին ոչնչացնելուց հետո պետք է վեր հանվեին ահաբեկչության բուն պատճառները, և տրվեին լուծումներ³⁰:

ԱՄՆ-ի հակաահաբեկչական ռազմական գործողությունների համատեքստում Իրաք ներխուժելու հիմնական գործոնները

Հաշվի առնելով տարածաշրջանի աշխարհաքաղաքական նշանակությունը, նորպահպանողականների ազդեցությունը և քաղաքական էլիտայի գործարար շահերը՝ Իրաք ներխուժելու պատճառները կարելի է սահմանել հետևյալ կերպ՝ ածխաջրային պաշարների նկատմամբ վերահսկողության և համաշխարհային գերակայության հաստատում՝ ռազմական ուժի ցուցադրմամբ:

Ծոցի առաջին ճգնաժամի ավարտից հետո տարածաշրջանում հաստատված ամերիկյան Pax-ը մոտ մեկ տասնամյակ իր գոյությունը պահպանում էր խաղաղության գործընթացում ներգրավվածության, Սաուդյան Արաբիայի հետ ռազմավարական գործընկերության և «կրկնակի զսպման և ներգրավման» քաղաքականության շնորհիվ: Պաղեստինցիների տարածքներում իսրայելական բնակավայրերի կառուցումը և ԱՄՆ-ի իսրայելամետ կողմնակալ վերաբերմունքը հանգեցրին խաղաղության գործընթացում հետընթացի, իսլամիստ-ծայրահեղականների ակտիվացման և Ծոցի պատերազմի ժամանակ ԱՄՆ-ին աջակցություն հայտնաձգող արաբական երկրների շրջանում դժգոհությունների³¹: Չնայած Սաուդյան Արաբիան ապահովում էր ԱՄՆ-ին արաբական նավթով՝ մեղմացնելով նավթի գները, ԱՄՆ-ն ձգտում էր թուլացնել իր կախվածությունը սաուդական նավթից: Վերջինս էլ, տեսնելով Զ. Բուշի իսրայելամետ դիրքորոշումը, փորձում էր երկխոսության եզրեր գտնել Իրանի և Իրաքի հետ³²:

³⁰ Dunn 2005, 12.

³¹ Hinnebusch 2007, 13.

³² Hinnebusch 2007. Ինչ վերաբերում էր ռազմական ուժի ցուցադրմանը, ապա իրան-իրաքյան պատերազմից ու Ծոցի ճգնաժամից հետո պատժամիջոցներից թուլացած և հեղինակազրկված իրաքյան իշխանություններն ի դեմս Ս. Հուսեյնի, թերևս, լավագույն թիրախն էին՝ աշխարհին ներկայացնելու ամերիկյան ռազմական գերակայությունը, ինչպես նաև ստեղծել նախադեպ՝ հետագայում լեգիտիմացնելու համար ԱՄՆ կողմից զինված ուժի ընտրողաբար կիրառումը: Ամրանալով Իրաքում ԱՄՆ-ը հետագայում կկարողանար վերահսկողություն սահմանել հարևան «վտարանդի պետությունների» (rogue states) նկատմամբ:

Զ. Բուշ կրտսերի օրոք տեղի ունեցավ զենքի վաճառքի ու նավթային շրջանակների ներկայացուցիչների և ռազմական ճանապարհով ԱՄՆ-ի համաշխարհային գերակայության հաստատման կողմնակիցների աննախադեպ համագործակցություն: Բանն այն էր, որ տարածաշրջանային քաղաքականության իրականացման հարցում ամերիկյան զենքի վաճառքի և նավթային շահերը ներկայացնող շրջանակների համար (Դ. Ռամսֆելդ, Ռ. Չեյնի) կարևոր էր սերտ համագործակցությունը Սաուդյան Արաբիայի և արաբական աշխարհի հետ, մինչդեռ լիքուդամետ և սիոնիստական հայացքների հարող նորպահպանողականները գտնում էին, որ Իսրայելի անվտանգությունը չպետք է ստորադասվեր արաբական աշխարհի հետ բարիդրացիական հարաբերություններին: Այս առումով իրաքյան կամպանիան եղավ ռազմական գերակայությունը, տարածաշրջանային շահերը և դաշնակից Իսրայելի անվտանգությունն ապահովելու լավագույն լուծումը, որովհետև հնարավորություն էր տալիս ԱՄՆ-ին՝ ապահովելու արաբական նավթին հասանելիությունը, առանց արաբական երկրների հետ լրացուցիչ համաձայնություններ կնքելու կամ նրանց համաձայնությունը ստանալու³³: Ռազմական գործողությունները հնարավորություն կտային շրջանցելու OPEC-ի սահմանափակումները և վերահսկողություն հաստատելու իրաքյան նավթի նկատմամբ: Ասել է թե՛ միջազգային շուկայում նպաստել նավթի գնի բարձրացմանը, որը բխում էր ամերիկյան նավթային ընկերությունների շահերից³⁴:

Բեյքեր-Համիլթոնի հանձնաժողովի եզրակացությունները և հետագա ճակատագիրը

Կոալիցիոն ուժերի ներգրավվածությունը միայն խորացրեց Իրաքում անկայունությունը: Իրաքի օկուպացիայի ընթացքում (2003-2004 թթ.) այդ ուժերը առճակատվեցին սունիական պարտիզանական շարժմանը, Իրա-

³³ Трибрат 2008, 126. Իրաքը Սաուդյան Արաբիայից հետո իր նավթի պաշարներով գրադեցնում էր 2-րդ տեղը՝ մոտ 112 մլրդ բարել նավթային պաշարով:

³⁴ Raymond 2007, 15. Զ. Բուշի ընտանիքը տեխասյան նավթային շրջանակի ներկայացուցիչ էր, իսկ Զ. Բուշը հայտնի էր «oilman» անվանմամբ: Իրաք ներխուժելու և վերջինիս վերակառուցման հարցում շահագրգռված էին այնպիսի ընկերություններ, ինչպիսին էր վերազգային կորպորացիա համարվող նավթարդյունաբերության ոլորտում տարբեր ծառայություններ առաջարկող Հալիբլորթը, որն ուղղակիորեն կապված էր ԱՄՆ-ի իշխող էլիտայի ներկայացուցիչների՝ մասնավորապես Դիք Չեյնիի հետ, որը 1995 թվականին ընտրվել էր տնօրենների խորհրդի նախագահ:

քում սունիական «ալ-Քաիդա» ահաբեկչական խմբավորման և շիաների ընդդիմությանը: 2005 թ. խորհրդարանական ընտրությունները ավելի վատթարացրին իրավիճակը Իրաքում, քանի որ հաղթանակ տարան բնակչության մեծամասնությունը կազմող շիաները: Կրոնական փոքրամասնությունը սունիները, որ ավանդաբար կազմել են իրաքյան քաղաքական էլիտայի հիմնական մասը, կարծում էին, որ քաղաքական որոշումների կայացման լծակները և ազդեցությունը շիաների ու քրդերի ձեռքն անցնելուց հետո իրենք ինքնավարություն կհռչակեն իրենց բնակության շրջաններում, իսկ այդ դեպքում երկիրը կգրկվի նավթահանքերից: 2006 թ. կոալիցիոն ուժերի դեմ սունիների և շիաների պայքարը մղվեց երկրորդ պլան, և Իրաքում սկսվեց քաղաքացիական պատերազմ սունիների և շիաների միջև: Ազգային և կրոնական խայտաբղետ կազմ ունեցող Իրաքը՝ որպես Մերձավոր Արևելքի մանրակերտ, հայտնվեց բալկանացման³⁵ խնդրի առջև:

Քաղաքացիական պատերազմի ընթացքում շիաների ալ-Ասկարիա սրբավայրի ռմբակոծումից հետո³⁶ իրավիճակը «սթափ գնահատելու» համար 2006 թ. մարտին նախկին պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերի և դեմոկրատ կոնգրեսական Լի Համիլթոնի ղեկավարությամբ ձևավորվեց Իրաքի ուսումնասիրության խումբը՝ հայտնի Բեյքեր-Համիլթոնի հանձնաժողով անվամբ³⁷:

Արձանագրելով պետական կառավարման և անվտանգության հարցերում առկա խոր տարանջատումը, սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամը՝ հանձնաժողովը եկավ այն եզրակացության, որ պետք է վերջ տալ զինված ուժերում կրոնական և էթնիկ պատկանելությամբ պայմանավորված՝ ծագման վայրից դուրս ծառայությունից հրաժարվելու պրակտիկային և օր առաջ ստեղծել իրաքյան պաշտպանական ազգային բանակ, որը ֆինանսական ծախսերի տեսանկյունից ձեռնտու էր ԱՄՆ-ին³⁸: Ենթադրվում էր ամերիկյան և կոալիցիոն ուժերը դուրս բերել Իրաքից՝ սկսած 2008 թ. առա-

³⁵ Encyclopedia Britannica, www.britannica.com, Պետության տրոհումն առավել փոքր, էթնիկ տեսանկյունից միատարր և սովորաբար հակամարտող սուբյեկտների: Եզրույթն օգտագործվում է նաև նկարագրելու բազմազգ պետության ներսում էթնիկ բախումները:

³⁶ Ռմբակոծման պատասխանատվությունը չստանձնեց կողմերից և ոչ մեկը, ուստի ԱՄՆ իշխանություններն այն համարեցին ալ-Քաիդայի ձեռքի գործը:

³⁷ Beehner 2006.

³⁸ Baker, Hamilton 2006, 12. Միայն 2006 թ. ֆինանսական տարում Իրաքի պաշտպանական ուժերի համար նախատեսված հատկացումը (3 միլիարդ ԱՄՆ դոլար) ավելի քիչ էր, քան Իրաքում ԱՄՆ-ի երկաթաբաշա ծախսը (2 միլիարդ ԱՄՆ դոլար):

ջին եռամսյակից: Դիվանագիտական կարգավորումները ենթադրում էին համագործակցություն տարածաշրջանային դերակատարների³⁹, այդ թվում՝ ԱՄՆ-ի իշխանությունների և հանձնաժողովի կողմից տարածաշրջանը ապակայունացնող ուժեր համարվող Իրանի ու Սիրիայի հետ Իրաքի տարածքային ամբողջականության, ահաբեկչության դեմ պայքարի, հաշտեցման, միջազգային ճանաչման կետերում, իսկ տնտեսական առումով առաջ էր քաշվում Էներգետիկայի ոլորտի մասնավորեցման հարցը՝ պետականության մասնակցության և սուբսիդավորման տոկոսային նվազեցմամբ⁴⁰:

Հանձնաժողովի հաշվետվությունը միջազգային հանրությունը միանշանակ չընդունեց: Այն ողջունեցին դեմոկրատ կոնգրեսականները, որոնք կարծում էին, որ փաստաթուղթը ցույց է տալիս ԱՄՆ-ի իշխանությունների ձախողումը և նախանշում տարածաշրջանային քաղաքականության փոփոխման անհրաժեշտությունը⁴¹: Ինչ վերաբերում էր նորպահպանողականներին, ապա վերջիններիս գաղափարախոս Բիլլ Քրիստոլը փաստաթուղթը համարեց անլուրջ, իսկ կոշտ գծի հետևորդ հանրապետական սենատոր Ջոն Մաքքեյնն էլ մտահոգություն հայտնեց Իրանի ու Սիրիայի փոխգործակցության ձևաչափի, նրանց հետապնդած շահերի և ամերիկյան զինված ուժերի՝ Իրաքից դուրս գալու ժամկետների վերաբերյալ⁴²:

Իսրայելի դիրքորոշումը բացասական էր, քանի որ փաստաթղթում առկա «պաղեստինյան խնդրի կարգավորում» ձևակերպումը ենթադրում էր զիջումներ Իսրայելի կողմից: Վերջինիս անհանգստացնում էր արաբական երկրներին հակաահաբեկչական պայքարում ԱՄՆ-ի երկակի ստանդարտների սիրաշահելու քաղաքականությունը, որը կարող էր իրականացվել Իսրայելի անվտանգության հաշվին՝ դարձնելով այն, ըստ Արիել Շարոնի, «երկրորդ Չեխոսլովակիա»⁴³:

³⁹ Baker, Hamilton 2006, 49. Սաուդյան Արաբիան, Ծոցի երկրները, Եգիպտոսը և Հորդանանը կարող էին դիվանագիտական կապուղիներով նպաստել Իրաքում շիաների և սունիների հաշտեցմանը՝ իսլամական կրոնական առաջնորդների հանդիպումները հարթակ ծառայեցնելով և հաշտության համաձայնության ձևաչափեր մշակելով: Սաուդյան Արաբիան կարող էր աջակցել նաև Իրաքի արտաքին պարտքի թեթևացմանը:

⁴⁰ Baker, Hamilton 2006, 56.

⁴¹ Sweet 2007.

⁴² Sweet 2007.

⁴³ Ханин 2006. Ուստի Իսրայելի արտաքին գործերի նախարար Տիպի Լիվնին ԱՄՆ-ից պահանջեց Մերձավոր և Միջին Արևելքի բոլոր խնդիրների լուծումը չկապել Իսրայել-պաղեստինյան հարցի հետ, իսկ վարչապետ Էհուդ Օլմերտը խորհուրդ տվեց քայլեր ձեռնարկել

Փաստաթուղթը բացասաբար ընդունեց նաև Իրաքը: Տեղի էթնիկ-կրոնական հատվածները կարծում էին, որ այն չէր առաջարկում քաղաքացիական պատերազմը ավարտելու ուղիներ, և որ զեկույցում կային Իրաքին ուղղակիորեն չառնչվող կետեր՝ պայմանավորված բացառապես ԱՄՆ-ի տարածաշրջանային շահի ապահովմամբ: Ըստ Իրաքի փոխվարչապետ Բահրամ Սալեհի՝ չնայած այս հաշվետվությունը համապատասխանում է իրաքյան իշխանությունների պաշտոնական օրակարգին, միևնույն է այն իրականացնելու համար մեծ ջանքեր են անհրաժեշտ⁴⁴: Իրաքի նախագահ Զալալ Թալաբանիին էլ փաստաթուղթը համարեց սպառնալիք հետսադամյան Իրաքի ինքնիշխանությանն ու սահմանադրական կարգին⁴⁵: Սունիներն ընդհանրապես դեմ էին ցանկացած առաջարկի, որը կնպաստեր Իրանի ու շիաների քաղաքական ազդեցությամբ նոր Իրաքի կայացմանը: Չնայած ներքին պառակտվածությանը՝ սունիները շարունակում էին իրենց դրսևորել որպես «Staatsvolk»⁴⁶ (պետականաստեղծ ժողովուրդ): Ըստ Փ. Գալբրայթի՝ փաստաթղթում սունիները տեսնում էին իրենց ներկայացուցիչների օրոք ձևավորված պետության հիմքերի կազմալուծում և քրդական ու շիիթական նեղ շահերի բավարարում⁴⁷: Քրդերին մոտ և ապակենտրոնացված Իրաքի կողմնակից Բադր կազմակերպության⁴⁸ և կենտրոնացված կառավարմանը կողմնակից ալ-Սադրի ու Մահդիի բանակի ազդեցության տակ գտնվող շիաները⁴⁹ պահանջում էին կռաւիցիոն ուժերի դուրսբերում և դեմ էին Բաաս կուսակցության տարրերի վերակենդանացմանը պետական համակարգում⁵⁰ և սահմանադրությամբ սունիներին առավել ընդարձակ իրավունքների տրամադրմանը: Իրաքյան քրդերն էլ Մասուդ Բարզանիի գլխավորությամբ դեմ էին կենտրոնացված

Իրանի միջուկային ծրագրի դադարեցման ուղղությամբ, որն ուղղակի սպառնալիք էր Իսրայելի գոյությանը:

⁴⁴ Top Democrats: Iraq report rebukes Bush policy, US policy in the middle east after Baker-Hamilton commission recommendations in 2006-2009 December 7, 2006.

⁴⁵ Iraq president rejects Baker-Hamilton report 2006.

⁴⁶ O'Leary 2007, 51.

⁴⁷ Galbraith 2007, 234.

⁴⁸ Galbraith 2007, 235.

⁴⁹ Мы не выигрываем и не проигрываем 2006.

⁵⁰ O'Leary 2007, 51.

կառավարությանը, քանի որ այդ դեպքում նավթի վերահսկումը կտրվեր Բաղդադին⁵¹:

Վերոնշյալը հիմք հանդիսացավ Ջ. Բուշի համար՝ մերժելու հանձնաժողովի առաջարկությունները: 2007 թ. հունվարին նա հանդես եկավ նոր ռազմավարությամբ («Նոր ուղի դեպի առաջ» («The New Way Forward» կամ «Surge»)⁵²: Հաշվի առնելով Կոնգրեսի խիստ դիրքորոշումը և 2008 թ. կայանալիք նախագահական ընտրությունները՝ Ջ. Բուշը դե ֆակտո ստիպված եղավ հաշվի առնել հանձնաժողովի եզրահանգումները⁵³: 2008 թ. իրաքյան իշխանությունների հետ ստորագրված համաձայնագրով որոշվեց ՄԱԿ-ի մանդատի ներքո գտնվող միջազգային և ԱՄՆ-ի զինուժը դուրս բերել ամենաուշը մինչև 2011 թ. վերջը: 2011 թ. ԱՄՆ-ն պաշտոնապես հայտարարեց Իրաքում իր զինված ուժերի առաքելության ավարտի մասին:

Սակայն ԱՄՆ-ի զինված ուժերի դուրսբերումից հետո՝ «Արաբական գարնան» ալիքով և սունի-շիիթական հակասությունների սրման արդյունքում երևան եկած ԻԼԻՊ ահաբեկչական կազմակերպության դեմ պայքարի նպատակով ԱՄՆ-ի նախագահ Բարակ Օբաման երեք տարի անց՝ 2014 թ., նոր զինված ուժեր ուղարկեց Իրաք⁵⁴: Իսկ 2020 թ. հունվարին արդեն ամերիկա-իրանյան հակասությունների սրման հետևանքով Բաղդադում իրանցի զեներալ Ղասեմ Սուլեյմանիի սպանությունից հետո Իրաքից ԱՄՆ-ի և կոալիցիոն ուժերի դուրսբերման բանաձևին ի պատասխան՝ նախագահ Դոնալդ Թրամփը հայտարարեց, որ Իրաքի նկատմամբ կկիրառի աննախադեպ պատժամիջոցներ, որոնց կողքին նույնիսկ իրանական պատժամիջոցները չնչին կթվան, և որ ԱՄՆ-ն չի լքի Իրաքը, մինչև այն իրեն չվճարի միլիարդներ ամերիկյան ռազմական ենթակառուցվածք համարվող Ալ-Բալադ օդային բազայի համար⁵⁵: Սա ապացուցում է, որ ամերիկյան ներգրավվածությունը Իրաքում ամենևին էլ պայմանավորված

⁵¹ Galbraith 2007, 230-232.

⁵² By 246 votes to 182, Congress sends rebuke to Bush over Iraq troop surge 2007, առաջարկեց Իրաք ուղարկել հավելյալ 21000 ամերիկյան զինվոր, սակայն Կոնգրեսը մերժեց:

⁵³ Тримпат 2008, 121.

⁵⁴ Berger 2020. Իրաքում շարունակելու էր մնալ ԱՄՆ-ի զինված ուժերի 700 ներկայացուցիչ՝ իրաքյան պաշտպանական բանակին և իրավապահ մարմիններին վերապատրաստելու նպատակով՝ չհաշված ԱՄՆ-ի դիվանագիտական և հյուպատոսական ներկայացուցչությունների անվտանգությունն ապահովող 4000-5000 պայմանագրային զինվորներին: 2019 թ. դեկտեմբերին Իրաքում ԱՄՆ-ի զինուժի թիվը, չհաշված պայմանագրայիններին, մոտ 5200 էր:

⁵⁵ Peterson 2020.

չէ և չի էլ եղել ահաբեկչության դեմ պայքարով և կայունության հաստատման անհրաժեշտությամբ: Այն հետապնդում է աշխարհաքաղաքական հստակ շահեր՝ ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականությունն իմաստավորող թիրախի ընտրության պլանավորմամբ: Սա, որպես կանոն, իր արտահայտությունն է ստանում ԱՄՆ-ի ազգային ռազմավարական փաստաթղթերում, որտեղ թիրախները տարբերակվում են «վտարանդի պետություններ» պիտակավորմամբ:

Եզրակացություններ

Ամփոփելով խնդրո առարկայի քննությունը՝ նշենք հետևյալը. սեպտեմբերյան ահաբեկչությունից հետո ԱՄՆ-ի նախագահ Զ. Բուշի վարչակազմը սանձազերծեց պատերազմ ընդդեմ ահաբեկչության, որը, առարկայանալով Աֆղանստանում, ամերիկյան երկակի ստանդարտների քաղաքականությունը և Զ. Բուշի դոկտրինայի էությունը լավագույնս բացահայտեց Իրաքում: Իրաքյան կամպանիայի հետնաբեմում ընթացած քննարկումների վրա լույս սփռող «Մենինգի արձանագրությունը» և ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում դրան հաջորդած Ք. Փաուելի ելույթը՝ ենթադրյալ սիբիրյան խոցով լի սրվակի ցուցադրմամբ, լավագույնս արտահայտեցին Մերձավոր Արևելքում հակաահաբեկչական պայքարի համատեքստում Իրաք ներխուժելու հարցում «նպատակն արդարացնում է միջոցները» սկզբունքի կիրառումը: Աֆղանստանից հետո Իրաք ներխուժումը հանգեցրեց ոչ թե ԱՄՆ-ի, այլ ալ-Քաիդայի և իսլամական ջիհադի աշխարհագրության ընդլայնմանը, իսկ հետսադամյան Իրաքի վերակառուցման ձախողումը այն վերածեց ահաբեկչության օջախի: Նոր Իրաքի քրդական և շիիթական պատկանելությունը ստիպեց սունիներին չզնալ երկխոսության, իսկ նրանցից շատերը համալրեցին ահաբեկիչների շարքերը:

Ահաբեկչության դեմ պայքարի՝ որպես տարածաշրջանային քաղաքականության իրականացման գործիքի կիրառումը բացահայտեց ԱՄՆ-ում համաշխարհային և արտաքին քաղաքական առաջնահերթությունների վերաբերյալ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից ի վեր ընդհանուր օրակարգ մշակելու հարցում ներքաղաքական համախմբման ձախողումը: Դեմոկրատները չներառվեցին արտաքին ռազմավարության մշակման գործընթացում, այլ ներառվեցին արդեն իսկ քաղաքացիական պատերազմում գտնվող Իրաքի ուսումնասիրությամբ զբաղվող հանձնաժողովի աշ-

խատանքներում, որի քաղաքական առաջարկները, սակայն, կոշտ գծի կողմնակիցների ազդեցությամբ մերժեց Զ. Բուշը:

Եթե հիմք ընդունենք Բեյքեր-Համիլթոնի հանձնաժողովի եզրակացությունները, ապա կստացվի, որ ԱՄՆ-ն և դաշնակիցները Իրաքում պայքարում էին նախևառաջ ոչ թե ալ-Քաիդայի, այլ իրավիճակից դժգոհ սունիների դեմ, իսկ եթե հետևենք ԱՄՆ-ի պաշտոնատար անձանց հայտարարություններին, ապա կնկատենք ռազմական գործողությունների թիրախի շեշտադրումների պարբերական փոփոխություններ (ահաբեկիչներ, սունիներ, ահաբեկչությանը աջակից պետություններ, ապա նորից ահաբեկիչներ): Ուստի կարելի է եզրակացնել, որ ահաբեկչության դեմ պայքարի ձախողման հիմնական պատճառը նեղ թիրախավորման ձախողումն էր և արդեն իսկ ընտրված թիրախին տրված ուռճացված գնահատականը: Եթե դիտարկենք ալ-Քաիդայի գաղափարախոսությունը կամ նույնիսկ նրան շարունակող ԻԼԻՊ-ի գործողությունները, ապա կտեսնենք, որ դրանք հիմնականում ունեին տարածաշրջանային ընդգրկում, այսինքն՝ իրականում իսլամական ահաբեկիչների պայքարն ուղղված էր տարածաշրջանում գերիշխանության հաստատմանը, որին խոչընդոտ էին տեղական արաբ աշխարհիկ կառավարությունները, ինչպես նաև Իսրայել պետությունը և հեռավոր թշնամի հորջորջվող ԱՄՆ-ն:

Ահաբեկչության դեմ պատերազմի շրջանակներում իրաքյան կամ-պանիայի ձախողման հետևանքները Զ. Բուշը ժառանգեց Բ. Օբամային, որը թեև փորձում էր հեռու մնալ Զ. Բուշի վարած քաղաքականությունից՝ հրապարակ բերելով տարածաշրջանային «կրճատման ռազմավարությունը» և «ասիական շրջադարձը», այնուամենայնիվ, մերձավորարևելյան ռազմավարության մշակման գործում զերծ չմնաց իր նախորդի դոկտրինի կիրառումից: Իսկ Դ. Թրամփը, որ չնայած Բուշի օրոք Իրաք ներխուժումը համարում էր ԱՄՆ-ի ամբողջ պատմության ընթացքում մեծագույն սխալը, շարունակեց Իրաքում ռազմական ներգրավվածության արդեն ավանդական դարձած քաղաքական գիծը:

Գրականություն

- Трибрат В.В. 2008, Проблематика терроризма во внешней политике администрации Дж. Буша-младшего: диссертация... кандидата политических наук, Москва, 215 с.
 Колин Пауэл и пробирика с белым порошком 2003, <https://www.youtube.com>.
 Мы не выигрываем и не проигрываем 2006, <https://polit.ru>, 20 декабря.

- Ханин В. 2006, Израиль: внешний фронт внутренней политики, Институт Ближнего Востока, <http://www.iimes.ru/?p=5261>, 16 декабря.
- Baker J.A., Hamilton L.H. 2006, The Iraq Study Group Report, www.bakerinstitute.org, 5 December, 84 p.
- Beehner L. 2006, The Baker-Hamilton Commission (aka Iraq Study Group), The Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org>, 6 December, 2 p.
- Berger M. 2020, Invaders, Allies, Occupiers, Guests: A Brief History of U.S. Military Involvement in Iraq, The Washington Post, www.washingtonpost.com, 11 January, 12 p.
- By 246 votes to 182, Congress Sends Rebuke to Bush over Iraq Troop Surge 2007, <https://www.theguardian.com>, 17 February, 4 p.
- Chivers C.J. 2014, The Secret Casualties of Iraq's Abandoned Chemical Weapons, New York Times, www.nytimes.com, 14 October, 52 p.
- Encyclopedia Britannica 2018, www.britannica.com, 09 April.
- Ferry T. 2013, Pax Americana and Middle East Regional Order, King's College London, E-International Relations, www.e-ir.info, 13 April, 12 p.
- Galbraith P.W. 2007, The End of Iraq: How American Incompetence Created a War Without End, 271 p.
- Glueck K., Kaplan T. 2020, Joe Biden's Vote for War, The New York Times, <https://www.nytimes.com>, 12 January, 6 p.
- Hastings Dunn D. 2005, Bush, 11 September and the Conflicting Strategies of the 'War on Terrorism', Irish Studies in International Affairs, vol. 16, <https://www.jstor.org>, 22 p.
- Hunter S.T. 2010, Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order, Santa Barbara, California, 299 p.
- Iraq president rejects Baker-Hamilton report 2006, <http://edition.cnn.com/>, 1 p.
- Jonhstone I. 2008, US-UN Relations after Iraq: The End of the World (order) as We Know It? European Journal of International Law, vol. 15, No. 4, www.ejil.org, 25 p.
- Levitt M. 2002, Targeting Terror, U.S. Policy toward Middle Eastern State Sponsors and Terrorist Organizations, Post-September 11, The Washington Institute for Near East Policy, www.washingtoninstitute.org, 1 October, 4 p.
- Mitchell A. 2002, Threats and Responses: the Vote; Congress authorizes Bush to use Force against Iraq, Creating a Broad Mandate, www.nytimes.com, 11 October, 1 p.
- Natta D.Jr. 2006, Bush Was Set on Path to War, BritishMemoSay, <https://www.nytimes.com>, 27 March, 6 p.
- O'Leary B. 2007, Iraq's Future 101: The Failings of the Baker-Hamilton Report, Naval Postgraduate School (U.S.), Center for Contemporary Conflict, Strategic Insights (March 2007), v. 6 no. 2, <https://www.hsdl.org/?view&did=471349>, Spring, 16 p.
- Patterns of Global Terrorism 2001/2002, 2002, United States Department of States, <https://www.hsdl.org/?view&did=1012>, May, 204 p.
- Peterson S. 2020, US Troops out of Iraq? What that Would Mean for both Countries, The Christian Science Monitor, <https://www.csmonitor.com>, 7 January.
- President Bush Outlines Iraqi Threat 2002, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov>, 7 October, 6 p.
- Project for the New American Century, Letter to President Clinton on Iraq 1998, <https://web.archive.org>, 26 January, 2 p.
- Raymond H. 2007, American Invasion of Iraq: causes and consequences', Perceptions, vol. 12, no. 1, <http://hdl.handle.net/10023/3251>, January 18 p.

- Ricks T.E. 2002, Some Top Military Brass Favor Status Quo in Iraq, www.washingtonpost.com, 28 July, 4 p.
- Scowcroft B. 2002, Don't Attack Saddam, The Wall Street Journal, www.wsj.com, 15 August, 4 p.
- Selected Speeches of President George Bush 2009 (2001-2008), www.georgewbush-whitehouse.archives.gov, 15 January, 618 p.
- Sweet L. 2007, Iraq Study Group Report Online. React from Durbin, Boehner, Pelosi, Reid, Schakowsky, Bayh, McCain et al., <https://web.archive.org>, 8 February, 6 p.
- The National Security Strategy of the United States of America 2002, www.globalsecurity.org, 17 September, 35 p.
- Thrall T.A., Goepner E. 2017, Step Back: Lessons for U.S. Foreign Policy from the Failed War on Terror, CATO Institute, www.cato.org, 26 June, 27 p.
- Top Democrats: Iraq Report Rebukes Bush Policy, US Policy in the Middle East after Baker-Hamilton Commission Recommendations in 2006, 2009, <https://web.archive.org>, 15 June, 2 p.
- U.S. Secretary of State Colin Powell Addresses the U.N. Security Council 2003, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov>, February 5, 19 p.

**«ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ»՝ ՈՐՊԵՍ ՄԵՐՁԱՎՈՐ
ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ՄԻՋՈՑ
ՋՈՐՋ ԲՈՒՇ ԿՐՏՆԵՐԻ ՕՐՈՔ**

Աստղիկ Հայրապետյան

Ամփոփում

ԱՄՆ նախագահ Ջորջ Բուշը 2001 թ. պատերազմ հայտարարեց ահաբեկչությանը, որի թիրախը արաբական Մերձավոր Արևելքում դարձավ Իրաքը: Այս «պատերազմի» համատեքստում արդարացնելու համար իրաքյան կամպանիան ԱՄՆ-ն փորձեց ներկայացնել Սադամ Հուսեյնի և իսլամիստ ծայրահեղական ահաբեկիչների կապը ռազմական գործողություններին նախորդած ներքաղաքական բանավեճերում և միջազգային ամբիոններից: Այնուամենայնիվ, տարածաշրջանային շահի հետապնդող ռազմական գործողությունները չհանգեցրին Իրաքում կայունության, այլ, խորացնելով ազգային-կրոնական հակասությունները, երկիրը կանգնեցրին բալկանացման առաջ, որն էլ արձանագրեց Իրաքի ուսումնասիրության հանձնաժողովը: Դեպքերի հետագա ընթացքը ցույց տվեց, որ, չնայած Զ. Բուշին ուղղված հաջորդ նախագահների քննադատություններին, նրանք ևս շարունակեցին ԱՄՆ-ի ռազմական ներգրավվածությունը տարածաշրջանում՝ Բուշի դոկտրինի գործիքակազմի փաստացի կիրառմամբ:

Բանալի բառեր՝ ԱՄՆ, Իրաք, ահաբեկչություն, Ջորջ Բուշ, նախագահ, իրաքյան կամպանիա, հանձնաժողով:

«ВОЙНА ПРОТИВ ТЕРРОРИЗМА» КАК СПОСОБ УСТАНОВЛЕНИЯ АМЕРИКАНСКОГО ВЛИЯНИЯ НА БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ ВО ВРЕМЯ ПРЕЗИДЕНТСТВА Д. БУША-МЛАДШЕГО

Астхик Айрапетян

Резюме

В 2001 году президент США Джордж Буш объявил войну терроризму, мишенью которого на Ближнем Востоке стал Ирак. С целью оправдания антииракской кампании Дж. Буш пытался доказать, что Саддам Хусейн связан с радикальными исламистами.

Военные действия, обусловленные региональными интересами США, не способствовали стабильности в Ираке, а наоборот, углубив национально-религиозные противоречия, проложили путь к балканизации страны, что было установлено исследовательской комиссией по Ираку.

Несмотря на то, что следовавшие за Бушем президенты выступили с критикой его политической линии, военное присутствие США в регионе основывалось на фактическом использовании инструментария доктрины Дж. Буша.

Ключевые слова – США, Ирак, терроризм, Джордж Буш, президент, иракская кампания, комиссия.

"WAR ON TERROR" AS A WAY TO ESTABLISH AMERICAN INFLUENCE IN THE MIDDLE EAST DURING THE PRESIDENCY OF GEORGE W. BUSH

Astghik Hayrapetyan

Abstract

In 2001 the US president George W. Bush declared a "war on terror", targeting Iraq in the Arab Middle East. To justify the Iraqi campaign in the context of this "war", the US president's administration, during the internal political debates and international meetings before the hostilities, tried to link Saddam Hussein with

the Islamic extremist terrorists. However, military actions in pursuit of regional interests did not lead to stability in Iraq, but rather deepened ethnic-religious differences, putting the country on the brink of balkanization, as recorded by the Iraqi Study Group. The further course of events showed that despite the criticisms from George W. Bush's successors, they, too, continued the US military involvement in the region with the actual use of the Bush Doctrine.

Key words – USA, Iraq, terror, George W. Bush, president, Iraqi campaign, Commission.